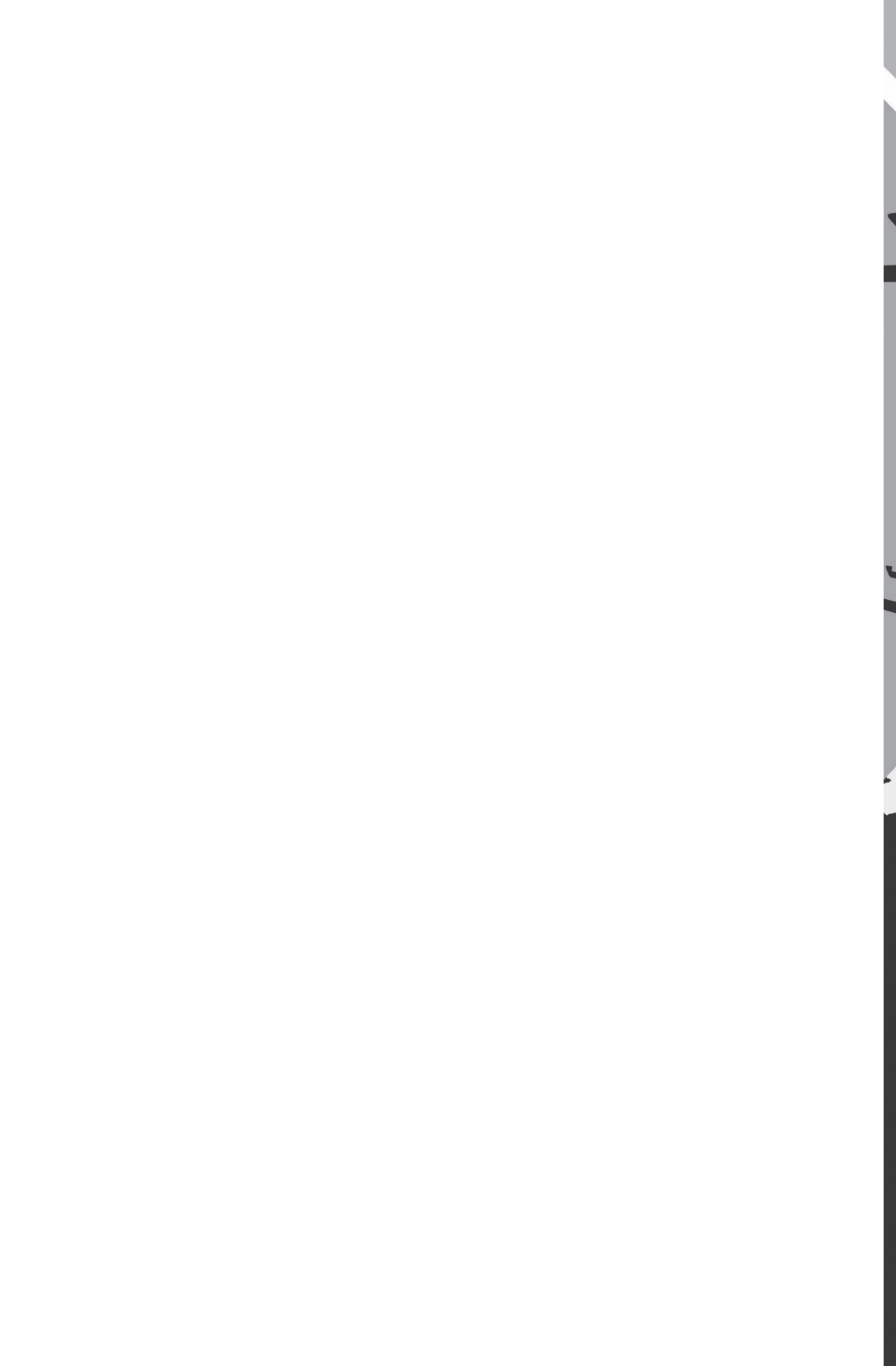

VRIEND OF VIJAND

LIESBETH VAN BINSBERGEN

VRIEND
OF
VIJAND

J/columbus

Met achterin een QR-code naar een lesbrief met vragen en verwerkingsopdrachten!

Vriend of vijand

Liesbeth van Binsbergen

ISBN 978-90-8543-592-1

e-book ISBN 9789085435990

NUR 284

Omslagontwerp: Marjoke Knoop, zijdiezijn.nl

Opmaak binnenwerk: Gewoon Geertje

© 2025 UITGEVERIJ COLUMBUS - LEEUWARDEN

Alle rechten voorbehouden.

Uitgeverij Columbus is onderdeel van Jongbloed Christelijke Media.

www.jongbloedmedia.nl

Inhoud

1.	Lichten uit!	7
2.	Simpel klusje?	14
3.	Kindermarkt	21
4.	Ruzie	28
5.	Geen keus	36
6.	Spion	43
7.	Zwijgplicht	50
8.	Een bekend gezicht	59
9.	Boodschappen	69
10.	Tanja	79
11.	Chris	85
12.	Luistervink	96
13.	Achtervolging	103
14.	Pesterij	109
15.	Knorrie	114
16.	Informatie	122
17.	Razzia	131
18.	Vissen	140
19.	Een overval	147
20.	De goede zaak	154
21.	Slecht nieuws	160
22.	Een opdracht	167
23.	Weg	175
24.	Dilemma	183

25. Soldaten	189
26. Aangifte	196
27. Code rood	205
28. Zoektocht	214
29. Canadezen	222
30. Klem	229
31. Eigen schuld	231
32. Vuur	236
33. Bang	239
34. In de pastorie	246
35. Vergeving?	255
36. Goed fout	260
37. Wachten	265
38. Naar school	271
39. Weer thuis	276
40. Beste Tanja	287
41. Vier jaar later, 12 mei 1949	293
Nawoord	295
Woordenlijst	299
QR-code lesbrief	303

Als je * achter een woord ziet staan, kun je de uitleg achter in dit boek vinden.

1. Lichten uit!

Een zwaar aanzwellend gezoem, een lange, gierende fluittoon, gevolgd door een doffe dreun. Bof!

Met een schok zat ik rechtop, klaarwakker. ‘Vader! Moeder!’

Mijn armen strekten zich uit om me tegen hun lijven aan te drukken, maar ik voelde helemaal niets. Ineens drong het tot me door: mijn vader en moeder waren hier niet, die waren thuis en ik zat in een schip op het water, midden in de nacht.

Er klonk een knal, akelig dichtbij, en even dacht ik dat het mijn hart was dat uit elkaar sprong. Toen begreep ik dat er geschoten werd, al kon ik dat bijna niet geloven. Wie schiet er nou op een schip vol kinderen!

Ik duwde mijn handen tegen mijn oren en kneep mijn beide ogen dicht, hoewel dat laatste weinig zin had: behalve het nachtkaarsje naast begeleidster Thea was er geen licht hier in het ruim.

‘Tanja?’

Een handje zocht mijn hand, ik pakte het vast.

‘Wat was dat?’

‘O, niks’, zei ik stoer, maar mijn stem trilde.

‘Jawel,’ zei Kitty, ‘het is wel wat.’

‘Een vis,’ probeerde ik, ‘een heel grote vis, maar die kan hier niet komen.’

Het klonk belachelijk, ik wist het en Kitty wist het ook.

‘Niet waar.’ Mijn zusje kroop tegen me aan. Ik was de grootste, ik moest nu ook de sterkste zijn. ‘Het gaat al over.’ Terwijl ik het zei, werd het nog stil ook. ‘Zie je wel?’

Kitty verschoof haar been. ‘Lelijke moffen.’

‘Ssst’, siste ik, al dacht ik hetzelfde. Schieten op slapende mensen, iets laffers bestond er niet.

‘Kom, we gaan weer liggen.’ Ik legde me neer en duwde ook mijn zusje terug op het stro. Ze kroop nog dichterbij tegen me aan, haar arm klemde zich om mijn middel. ‘Niet te strak,’ zei ik, ‘anders floept de soep eruit. En floepsoep is vies.’

‘Floepsoep?’ Ik hoorde zacht gegiechel. Gelukkig, het hielp. Mijn zusje probeerde te slapen, maar aan het gewoel naast me wist ik dat ze nog steeds wakker was. Of droomde ze?

‘Tanja?’

‘Ja?’

We fluisterden. ‘Schieten ze nu in Amsterdam ook?’

Amsterdam. Thuis. Vader en moeder. Siem. Opeens waren ze er weer.

‘Nee,’ zei ik vlug, ‘daar niet.’

‘O. Slapen ze nu ook op de grond?’

‘Nee joh, tuurlijk niet.’

‘Maar ...’ Kitty leek even na te moeten denken. ‘Siems bedje was toch in de kachel gegaan?’

‘Hou op, Kit.’ Ik wilde er niet over praten.

‘Maar ...’

‘Nee’, zei ik beslist. ‘Ze slapen gewoon in hun bed en Siem slaapt tussen hen in. Dat is lekker warm.’

Zo wilde ik aan hen denken, en anders niet.

‘Tanja?’

Ik zuchtte. ‘Ga nou maar slapen.’

Kitty hoorde me niet of ze deed alsof. ‘Ze hebben nu wel meer te eten, hè?’

‘Ja’, zei ik. ‘Nu hebben ze genoeg.’

Eten, dat was de reden van ons vertrek. Of beter gezegd, geen eten. In Amsterdam was niets meer te krijgen, zelfs op de bonnen* kreeg je nog geen droge broodkorst. De honger knaagde iedere dag harder, tot we zo zwak waren dat we nog maar nauwelijks op onze benen konden staan. Daarom mochten we mee op reis, met nog minstens honderd andere kinderen naar het oosten van het land waar wel genoeg eten was. Zodat wij konden aansterken en er voor de anderen thuis meer overbleef. ‘Twee monden minder,’ had vader gezegd, ‘dat scheelt een hele hap.’

Kitty trok aan mijn arm. ‘Wie gaat het eten dan halen?’

Ik schrok van haar vraag.

‘Hoezo?’

‘Nou, vader is toch ziek?’

Ik zag een bed voor me, een mager gezicht boven de grauwe dunne lakens, die meeschokten, telkens als er een hoestbui kwam.

‘Hij heeft toch lontontsteking?’

‘Longontsteking’, verbeterde ik. ‘En nu moet je gaan slapen.’ Ik wilde niet meer over thuis praten, en al helemaal niet over eten, dat zorgde alleen maar voor meer buikpijn.

Maar mijn zusje liet zich niet afschepen. ‘Vader mag toch niet naar buiten van de dokter?’

‘Moeder wel’, bedacht ik. ‘En dan past vader op Siem.’

‘O.’

Kitty leek tevreden. Ondertussen riepen haar vragen bij mij nieuwe vragen op. Het sloeg nergens op wat ik tegen haar zei. Alsof moeder het volhield om uren in de rij te staan bij de gaarkeuken*. Hoe moesten ze het ooit redden met z’n drietjes? Ik had nooit weg moeten gaan.

En dan? Dan had je zusje in haar eentje gemoeten. Ik keek naar Kitty. Ze was pas zes. Een kind van zes liet je toch niet alleen op reis gaan? Voorzichtig trok ik haar deken iets verder omhoog.

De regelmatige ademhaling vertelde dat ze toch in slaap was gevallen. Uiteindelijk zakten ook mijn ogen dicht.

Een tijd later werden we opnieuw wakker geschoten. Het gierde en dreunde nog harder dan de eerste keer. Naast ons plonsde iets in het water. Boven ons schoof een luik open.

‘Lichten uit!’ schreeuwde de schipper. Het luik klapte weer dicht. Ik zag hoe Thea de kaars uitblies. Daarna was het echt pikdonker. Voor veel kinderen het sein om te gaan huilen. ‘Rustig maar’, kalmeerde Thea. ‘Het is zo voorbij.’

Dat ‘zo’ duurde langer dan iedereen had gedacht. Blijkbaar vond de schipper het ook gevaarlijk worden, want opeens voelde ik een schok en daarna was het doodstil. ‘We varen niet meer!’ riep iemand.

‘Nee,’ zei Thea, die de kaars weer aangestoken had, ‘we blijven even stilliggen, maar het komt allemaal goed.’

Ik vertrouwde het niet. Kogels en bommen kon je nooit vertrouwen, had ik inmiddels geleerd. Ze vielen soms zomaar uit de lucht of vlogen om je oren. En als je dan net op de verkeerde tijd op de verkeerde plaats was, dan ... Rustig ademhalen, zei moeder altijd. Ik probeerde het, maar kreeg geen lucht. Hoe kon de schipper deze bedompte plek een ruim noemen? Straks stikte ik nog. Onder de deken vouwde ik mijn handen. ‘Lieve God,’ fluisterde ik, ‘stuur ze alstublieft de andere kant op. Stuur ze terug naar hun eigen land.’

En dan? dacht ik. Moeten ze dan hun eigen mensen doodmaken? Hun eigen kinderen? Dat zullen ze nooit doen. Maar waarom ons dan wel? Ik wist het: wij waren de vijand, al hadden we nog nooit in ons leven een geweer vastgehouden.

‘Hoelang blijven we hier?’ vroeg iemand.

‘Mogen we eruit?’ jammerde iemand anders.

‘Nee, nee,’ zei Thea, ‘we blijven gewoon binnen.’

‘Tuurlijk blijven we binnen,’ zei een grotere jongen, ‘je wilt toch zeker geen kogel door je kop?’

Meteen begonnen er weer een paar kinderen te brullen. Logisch, wie zei er nu ook zoiets stoms.

‘Allemaal stil!’ riep Thea streng. Het werd zo stil dat je het water kon horen klotsen. Schuin boven ons ging het luik nog een keer open. Er kwam iemand naar beneden, de trap af. Het was de schipper en hij liep rechtstreeks naar Thea, die ging staan. Ik hoorde hen fluisteren. Een paar minuten later klom de schipper weer naar boven. Met een klap ging het luik dicht. Klompen kloten over het dek.

‘We moeten even geduld hebben’, legde Thea uit. ‘Er wordt hulp gehaald.’

‘Waarom?’ vroeg iemand. ‘Is de boot lek?’

‘Nee hoor,’ zei Thea, ‘deze boot is prima. Het is alleen niet zo veilig om verder te varen. Maar wees gerust: ze komen ons helpen.’

Ik durfde niet te vragen wie ‘ze’ waren.

‘Ik moet plassen!’

‘Ik ook!’

Thea liep af en aan om de kinderen te begeleiden naar de ton in de hoek. Ik stond op om haar te helpen, maar Kitty trok me terug. ‘Je moet bij mij blijven. Dat zei moeder zelf.’

‘Moeder zei ook dat ik goed moest helpen’, mompelde ik, maar ik liet me toch zakken. Toen Thea terugkwam, waagde ik het om te vragen hoelang we stil zouden liggen.

‘Geen idee’, was haar antwoord. Geen idee? Ik plukte een aantal strootjes van de vloer en gooide ze van me af. Die Thea wist ook niks! En dat noemde zich een leidster.

De schipper kwam voor de tweede keer naar beneden voor overleg. Daarna vertelde Thea ons wat de bedoeling was. ‘Over een paar minuten zullen we het schip verlaten en aan wal gaan.’

De maan schijnt, maar het is nog behoorlijk donker buiten. Het is wel de bedoeling dat we op het land stappen en niet in het ijskoude water, dus let allemaal goed op.'

Thea stak een extra kaars aan, zodat we iets meer konden zien bij het pakken van onze spullen. Het weinige dat we bij ons hadden, moesten we niet vergeten. Ik controleerde of alles nog in mijn rieten koffertje zat: mijn zondagse jurk, mijn kleppers*, de pyjama, een paar sokken die ik zelf gestopt had, hemdjies en broekjes, het postpapier en mijn poëziealbum. Onze dekens vouwde ik zo goed mogelijk op en ik maakte ze met een stuk touw vast aan het koffertje. Ook de inhoud van Kitty's tas bekeek ik, al had Kitty er waarschijnlijk niets uitgehaald.

'Let dus goed op, hè', waarschuwde Thea, toen we klaar stonden om naar boven te klimmen. 'Houd elkaar ...'

Ze stopte met praten terwijl haar ogen angstig omhoog keken. Daar was het weer! Een loeiende sirene die steeds dichterbij leek te komen. Daarna het donderende geschut. Iedereen begon te gillen en greep zich aan elkaar vast. Kitty sprong tegen me op en zette haar nagels in mijn arm. 'Au!'

'Zitten!' schreeuwde Thea. Ik liet me zakken, kwam bovenop iemand anders terecht. Gegil. Het luik werd weer dichtgegooid, stikdonker was het. Het geluid zwol aan, de kogels kwamen steeds dichterbij.

Wat zou erger zijn, verdrinken of kapot geschoten worden? Hoe dan ook, we zouden doodgaan. En dan? O, Heer Jezus ... Voor het eerst in mijn leven bad ik zonder mijn handen te vouwen en mijn ogen dicht te doen.

'Ik wil naar moe-der', snikte iemand ergens, maar niemand reageerde.

Het geluid buiten was oorverdovend en het schip trilde aan alle kanten. Moeder. Vader. Zou ik hen ooit terugzien?

In een flits trokken de veertien jaren van mijn leven aan mij voorbij. Ik zag mezelf met pop Langelijs op de deken onder de eettafel. De eerste keer dat ik naar school ging bij juffrouw Aartsen. De pen die ik kreeg van meester Geertsema toen ik moest leren schrijven. De dag dat mijn zusje Kitty geboren werd en ik me verbaasd afvroeg waar ze vandaan was gekomen. Mijn vriendin Saar, die ieder jaar kampioen touwtjespringen werd en vorig jaar zomaar met de noorderzon was vertrokken. Onze straat, die wel dood leek toen ook de laatste boom werd gekapt. De nacht dat Siem geboren werd en ik wel begreep waar hij vandaan kwam, maar ook weer niet helemaal. Het noodkachelkje dat vader gemaakt had toen hij nog niet hele dagen in bed lag. De koekjes die op een schaalje lagen toen ik jarig was en waarvan ik niet snapte hoe mijn ouders daar aangekomen waren, tot Kitty een keer opmerkte dat moeder haar gouden ketting nooit meer omhad. Was dat laatste nog maar drie weken geleden? En vond ik veertien toen echt zo'n groot getal? Veertien. Als je er goed over nadacht, was dat best weinig. Toch veel te weinig om nu al ...

Eindelijk hield het lawaai op. We zaten nog steeds in elkaar gedoken, met onze handen tegen onze oren.

Thea was de eerste die opstond. 'Iedereen in orde?' vroeg ze. En toen er geen antwoord kwam: 'Kom, we gaan naar buiten.'

2. SImpel klusje?

‘Chris ... Chris?’

Iemand schudde aan zijn arm. Heel langzaam ontwaakte hij uit zijn diepe slaap.

‘Mm?’

‘Luister.’

Hij probeerde te luisteren. ‘Chris, je moet helpen.’

Helpen? Hij?

Zijn vader boog zich over hem heen. Chris rook een zoute, zwerterige slaaplucht.

‘Gravink rijdt zo voor.’

Gravink? Zijn gedachten moesten even op gang komen. Wie was dat ook alweer?

‘De buurman.’

O ja, hun buurman heette Gravink. Hij reed voor de AAT, de Aan en Afvoer Troepen. Regelmatig stond er een grote vrachtwagen bij zijn huis. Chris had die wagen weleens van dichtbij bekeken, maar wat had dat hiermee te maken?

‘Er zijn mensen nodig’, legde vader uit.

Aarzelend kwam hij overeind. Hij? Nodig? Nog steeds dacht hij dat hij droomde. Niet eerder had vader laten merken dat hij

nodig was. Of had de buurman dat bedacht? Wat moest er gebeuren? Ineens was hij helder.

‘Er moeten mensen opgehaald worden. Ze willen dat ik meega, maar dat is absoluut onmogelijk in mijn positie.’

Er schoten honderd vragen door zijn hoofd. Wat voor mensen? Waar waren die mensen? Wat werd er precies van hem verwacht? En mocht dat wel, het was toch midden in de nacht, nog in spertijd*?

Maar vader vertelde niet meer dan hij wist of kwijt wilde. Blijkbaar kon hij als burgemeester niet mee. Vader was nog niet zo lang burgemeester. Een paar maanden geleden waren ze vanuit Amsterdam naar hier vertrokken. Naar dit saaie prutdorp waar nooit iets te beleven viel. Maar misschien ging dat vanaf nu veranderen.

‘Over een paar minuten is Gravink hier. Zorg dat je klaarstaat.’

Hij sprong uit bed en terwijl hij zijn sokken aantrok, hoorde hij buiten een diep gebrom. Nieuwsgierig schoof hij het zware verduisteringsgordijn open. Twee vrachtwagens kwamen de hoek omrijden. Vlug griste hij zijn trui van de stoel.

Vader zwaaide hem uit. ‘Tot straks, jongen.’ Zijn moeder sliep zeker.

Waarschijnlijk wist ze van niets, anders had ze hem vast niet laten gaan midden in de nacht. Zo bezorgd was ze wel.

Sinds zijn broer Herman als soldaat naar het front was vertrokken, was dat alleen maar erger geworden. Haar enige zoon thuis hield ze het liefst altijd en overal in de gaten. Maar daar zat hij dus niet op te wachten. Hij was geen klein kind meer!

‘Stap in’, zei Gravink met zijn hese stem, terwijl hij de deur van de voorste wagen opende. Chris nam een enorme stap en kwam naast een man te zitten die hij in het donker niet meteen herkende.